

АСАМБЛЕЙНО-НЕЗАЛЕЖНА СИСТЕМА ПРАВЛІННЯ У ШВЕЙЦАРСЬКІЙ КОНФЕДЕРАЦІЇ

THE ASSEMBLY-INDEPENDENT SYSTEM OF GOVERNMENT IN THE SWISS CONFEDERATION

Осадчук І.Ю.,

*кандидат політичних наук, доцент кафедри політології
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Розглянуто сучасні методики визначення систем державного правління в рамках республіканської форми державного правління. З'ясовано особливості системи правління у Швейцарській Конфедерації. Систему правління у Швейцарській Конфедерації визначено як асамблейно-незалежну. Доведено, що приклад Швейцарської Конфедерації зумовлює необхідність виділяти такі чотири типи конституційних і політичних систем державного правління в рамках республіканської форми державного правління: президенталізм, парламентаризм, напівпрезиденталізм і асамблейно-незалежну систему правління. З'ясовано, що у 1959–2007 рр. та з 2015 р. склад Федеральної ради (уряду) визначався так званою «магічною формулою» у співвідношенні «2 + 2 + 2 + 1», а у 2008–2015 рр. – у співвідношенні «2 + 2 + 1 + 1 + 1».

Ключові слова: система державного правління, президенталізм, парламентаризм, напівпрезиденталізм, атипичний парламентаризм, асамблейно-незалежна система правління, принцип «магічної формули», Федеральна рада, Швейцарська Конфедерація.

Рассмотрены современные методики определения систем государственного правления в рамках республиканской формы государственного правления. Выявлены особенности системы правления в Швейцарской Конфедерации. Система правления в Швейцарской Конфедерации определена как ассамблейно-независимая. Доказано, что пример Швейцарской Конфедерации обуславливает необходимость выделять следующие четыре типа конституционных и политических систем государственного правления в рамках республиканской формы государственного правления: президентализм, парламентаризм, полупрезидентализм и ассамблейно-независимую систему правления. Установлено, что в 1959–2007 гг. и с 2015 г. состав Федерального совета (правительства) определялся так называемой «магической формулой» в соотношении «2 + 2 + 2 + 1», а в 2008–2015 гг. – в соотношении «2 + 2 + 1 + 1 + 1».

Ключевые слова: система государственного правления, президентализм, парламентаризм, полупрезидентализм, атипичный парламентаризм, ассамблейно-независимая система правления, принцип «магической формулы», Федеральный совет, Швейцарская Конфедерация.

Political researchers diversely define the system of government in the Swiss Confederation, in particular, as directorial (H. Kriesi), mixed (A. Lijphart), presidential (J. A. Cheibub), atypical parliamentary (R. Elgie) and assembly-independent ones (M. Shugart, J. Carey, O. Zaznaev, S. Ganghof). The fact is that the variability of the definitions of the system of government in the Swiss Confederation is due to the use of different criteria of typology of systems of government in the framework of the republican form of government. Therefore, the purpose of the article is to find out if it is appropriate to define the system of government in the Swiss Confederation as an assembly-independent one, as well as to analyze party and electoral attributes of the system of government in this country. It is important that new institutionalism and its variational types and paradigms are chosen as a theoretical and methodological basis of the proposed article. Based on the analysis, the researcher made the following conclusions: 1) proved that on the basis of the allocated indicators (non-popular elections of the Federal Council/government, irresponsibility of the government to the parliament), the system of government in the Swiss Confederation should be defined as an assembly-independent one; 2) substantiated that the example of the Swiss Confederation predetermines the necessity to allocate four types of constitutional and political systems of government within the framework of the republican form of government, i.e. presidentialism, parliamentarism, semi-presidentialism and assembly-independent system of government; 3) found that the composition of the Federal Council (government) in 1959–2007 and starting from 2015 was determined by the so-called «magic formula» in the ratio «2 + 2 + 2 + 1» (Free Democratic Party (FDP-PRD), Social-Democratic Party of Switzerland/The Swiss Socialist Party (SP-PS) and Christian Democratic People's Party of Switzerland (CVP-PDC), but until 1971 – Conservative Christian Social People's Party (K-CSP) – two mandates for each party; The Swiss People's Party (SVP-UJC), but until 1971 – Farmers, Traders and Citizens Party (BGB) – one mandate for a party) and in 2008–2015 in the ratio «2 + 2 + 1 + 1 + 1» (Social-Democratic Party of Switzerland/ The Swiss Socialist Party (SP-PS) and «Free Democratic Party, Liberals» (FDP) – two mandates for each party; The Swiss People's Party (SVP-UJC), Christian Democratic People's Party of Switzerland (CVP-PDC) and Conservative Democratic Party of Switzerland (PBD) – one mandate for each party).

Key words: system of government, presidentialism, parliamentarism, semi-presidentialism, atypical parliamentarism, assembly-independent system of government, the principle of «magic formula», Federal Council, the Swiss Confederation.

Постановка проблеми. У політичній науці дослідники по-різному визначають систему правління у Швейцарській Конфедерації, зокрема, як директивну (Х. Крізі) [1], змішану (А. Лейпхарт) [2], президентську (Х. А. Чейбуб) [3], атипичну парламентську (Р. Елгі) [4], асамблейно-незалежну (М. Шугарт і Дж. Кері [5], О. Зазнаєв [6], С. Гангоф [7; 8]). Варіативність визначень сис-

теми правління у Швейцарській Конфедерації зумовлена використанням дослідниками різних критеріїв типологізації систем державного правління в рамках республіканської форми державного правління. У цьому контексті актуальним є аналіз особливостей і визначення типу системи правління у Швейцарській Конфедерації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості системи правління в цілому та окремих політичних інститутів у Швейцарській Конфедерації проаналізовано у працях таких авторів, як: Є.М. Бельзер [9], А. Бехтгер [10], Д. Бохслер [11], А. Ватер [12], О. Зазнаєв [6], С. Гангоф [7; 8], У. Кльоті [13], Х. Крізі [1], А. Ладнер [14], А. Лейпхарт [2], А. Пілотті [15], Н. Стоянович [16], Д. Шварц [10], Г. Лютц [10] тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясувати, чи доцільно систему правління у Швейцарській Конфедерації визначати як асамблейно-незалежну, а також проаналізувати партійно-виборчі особливості системи правління в цій країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-методологічною основою запропонованого наукового дослідження обрано неонституціоналізм і його варіативні типи й парадигми. Однією з найапробованіших методик визначення конституційних і політичних систем державного правління в рамках республіканської форми державного правління є методика Р. Елгі, який визначає: а) *президенталізм* (президентську систему правління) – як систему правління, в якій існує посада всенародно/безпосередньо обраного на фіксований термін президента, а члени урядового кабінету (адміністрації президента) не є колективно відповідальними перед парламентом; б) *парламентаризм* (парламентську систему правління) – як систему правління, в якій президент отримує свої повноваження на підставі непрямих (чи небезпосередніх) виборів, а прем'єр-міністр та урядовий кабінет є колективно відповідальними лише перед парламентом; в) *напівпрезиденталізм* (напівпрезидентську систему правління) – як систему правління, в якій існує посада всенародно/безпосередньо обраного на фіксований термін президента, а також прем'єр-міністра та урядового кабінету, які в будь-якому випадку колективно відповідальні перед парламентом (тільки перед парламентом чи перед президентом і парламентом) [4; 17].

У представленому дослідженні ми використовуємо модифікацію типології систем державного правління Р. Елгі, розроблену українським дослідником В. Литвином, який визначає: а) *президенталізм* (президентську систему правління) – як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено систему державного правління), якій влас-

твива посада всенародно (прямо/опосередковано) обраного на фіксований термін президента і наявність інституту кабінету/адміністрації президента (навіть, можливо, прем'єр-міністра), члени яких колективно відповідальні винятково перед президентом (разом із цим члени кабінету чи адміністрації президента можуть бути й індивідуально відповідальними перед парламентом/провідною палатою парламенту (легіслатурою), однак це не має дефінітивного впливу та значення на структурування системи державного правління); б) *парламентаризм* (парламентську систему правління) – як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено – систему державного правління), за якої президент отримує свої повноваження на підставі непрямого (невсенародного) вибору (наприклад, у легіслатурі), а прем'єр-міністр й урядовий кабінет колективно відповідальні винятково перед легіслатурою (разом із цим члени уряду, крім прем'єр-міністра, можуть бути індивідуально відповідальними і перед президентом та легіслатурою, однак це не має дефінітивного значення й впливу на структурування системи державного правління); в) *напівпрезиденталізм* (напівпрезидентську систему правління) – як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено – систему державного правління), якій властиві посада всенародно (прямо/опосередковано) обраного на фіксований термін президента, а також інститут прем'єр-міністра й урядового кабінету, які обов'язково колективно відповідальні хоча б перед легіслатурою (разом із цим прем'єр-міністр та урядовий кабінет можуть бути одночасно колективно відповідальними і перед парламентом, і перед главою держави; більше того, міністри урядового кабінету можуть бути індивідуально відповідальними перед парламентом і/чи президентом, але це не має жодного дефінітивного значення та впливу на структурування системи державного правління), а також притаманний процес суміщення або дуалізації виконавчої влади, з одного боку, президентом (обов'язково як главою держави), а з іншого боку – прем'єр-міністром (обов'язково як главою уряду) та урядом/урядовим кабінетом [18, с. 7; 19, с. 5].

М. Шугарт і Дж. Кері, а також О. Зазнаєв визначають *асамблейно-незалежну систему правління* як систему правління, для якої характерні такі ознаки: 1) невенародні вибори глави держави чи глави виконавчої влади; 2) уряд не несе відповідальності перед парламентом [5, с. 26; 6, с. 55].

На думку, С. Гангофа, асамблейно-незалежна система правління – система правління, для якої характерні такі ознаки: 1) невенародні вибори глави держави чи глави виконавчої влади; 2) виживання виконавчої влади не залежить від

довіри парламенту (у випадку двопалатного парламенту – від довіри обох палат парламенту) [8].

Проаналізуємо структуру і повноваження уряду й парламенту, а також виконавчо-законодавчі відносини у Швейцарській Конфедерації. Федеральна рада (уряд) – вищий керівний орган виконавчої влади конфедерації обирається на Об'єднаних Федеральних зборах (спільне засідання Національної ради та Ради кантонів) терміном на чотири роки. Голосування відбувається по кожному окремому члену Федеральної ради. Обраним вважається той кандидат, який набрав абсолютну більшість голосів. Якщо на певну посаду претендує кілька кандидатів, то після кожного туру з голосування вибуває кандидат, який набрав найменшу кількість голосів [20, с. 17; 21]. Уряд очолює президент, якого обирають зі складу міністрів на один рік. Федеральні збори обирають віце-президента. Посади президента і віце-президента піддаються щорічній ротації: кожен міністр, який став віце-президентом, і колишній президент не можуть перебувати на посаді частіше, ніж один раз на сім років. Президент Швейцарської Конфедерації виступає главою Федеральної ради і водночас продовжує керувати власним міністерством. Крім того, утвердилась практика, коли президент діє і визнається як глава держави під час проведення офіційних візитів за кордоном. Ці функції він розділяє в окремих випадках із керівником Федерального департаменту (міністерства) закордонних справ [20, с. 19; 21]. Ще однією особливістю формування уряду у Швейцарській Конфедерації є прагнення Федеральних зборів гарантувати мовне та культурне різноманіття під час визначення кандидатур на посади в уряді. Відповідно до правила розподілу посад в уряді представники німецькомовних швейцарців отримують чотири посади; представники французькомовних швейцарців – дві посади, італійськомовні швейцарці – одну посаду. Зауважимо, що такий розподіл посад має символічне значення, оскільки дає змогу представникам основних мовних меншин бути представленими у виконавчій владі [20, с. 18]. У Конституції не передбачено процедури висловлення вотуму недовіри уряду, що призводила б до його відставки.

Згідно з традицією, яка зародилася в 1959 р., склад Федеральної ради визначався так званою «магічною формулою», яка означає, що члени уряду представляють основні політичні сили країни: Вільну демократичну партію (FDP-PRD), Християнсько-демократичну народну партію Швейцарії (CVP-PDC; до 1971 р. – Консервативно-християнсько-соціальна народна партія (K-CSP), Соціал-демократичну партію Швейцарії/Соціалістичну партію Швейцарії (SP-PS) та Швейцарську народну партію (SVP-UDC; до 1971 р. – Партія фермерів, торговців і громадян

(BGB) у співвідношенні «2 + 2 + 2 + 1». На думку У. Кльоті, виникнення швейцарської системи узгодження, зокрема щодо складу Федеральної ради, можна пояснити, головним чином, за рахунок трьох інституційних обмежень: прямої демократії, федералізму та пропорційної виборчої системи, що застосовується на виборах до Національної ради [13, с. 155–156]. А. Ватер зауважує, що пропорційна виборча системи була «важливою інституційною передумовою» для прийняття «магічної формули» у 1959 р. [12, с. 78].

Принцип «магічної формули» дотримувався і з обранням у 2007 р. до Федеральної ради Е. Відмер-Шлумпф, яка представляла Швейцарську народну партію (SVP-UDC). Вже будучи федеральним радником, у 2008 р. Е. Відмер-Шлумпф стала членом Консервативно-демократичної партії Швейцарії (BDP), змінивши таким чином співвідношення сил у формулі на таке: «2 + 2 + 1 + 1 + 1» (Соціал-демократична партія Швейцарії/Соціалістична партія Швейцарії (SPS) і Вільна демократична партія. Ліберали (FDP) – по два місця; Швейцарська народна партія (SVP-UDC), Християнсько-демократична народна партія Швейцарії (CVP-PDC) і Консервативно-демократична партія Швейцарії (BDP) – по одному) [22].

28 жовтня 2015 р. Е. Відмер-Шлумпф оголосила, що не братиме участі в переобранні до Федеральної ради. У 2015 р. відбулося повернення до «магічної формули» у співвідношенні сил «2 + 2 + 2 + 1» (див. табл. 1), коли за підсумками третього туру перемогу здобув кандидат від Швейцарської народної партії (SVP-UDC) Г. Пармелан, який набрав 138 голосів. У 2015 р. на новий термін були переобрані шість членів Федеральної ради, які представили свої кандидатури: президент і міністр юстиції та поліції С. Соммаруга, віце-президент і міністр економіки Й. Шнайдер-Амманн, міністр закордонних справ Д. Буркхальтер, міністр енергетики Д. Лойтхард, міністр оборони У. Маурер і міністр внутрішніх справ А. Берсе. Найвищий рівень підтримки отримав Д. Буркхальтер (217 голосів), а найнижчий (проте достатній для обрання до Федеральної ради) – У. Маурер (173 голоси) [22].

Федеральні збори (парламент) складаються з двох палат: Національної ради (нижня палата) та Ради кантонів (верхня палата). Національна рада складається з 200 членів. Кожен кантон має право принаймні на одне місце в Національній раді (навіть кантон Аппенцелль-Іннерроден, населення якого становить лише 16 тис. осіб). Кожен виборець має стільки ж голосів, на скільки місць має право його кантон у Національній раді (наприклад, житель кантону Цюріх має 35 голосів, а житель кантону Урі – тільки один). Члени Національної ради обираються на чотирирічний

термін за пропорційною системою (в якій передбачено панашаж – можливість виборцю голосувати за кандидатів з різних партійних списків). Розподіл місць за результатами виборів до Національної ради відбувається за формулою Е. Гогенбах-Бішофа. Формула, розрахована професором Е. Гогенбах-Бішофом, дозволяє зменшити кількість невикористаних голосів і набрати більшу кількість місць політичною партією. Також Е. Гогенбах-Бішофом було запропоновано використовувати механізм об'єднання виборчих списків, який знайшов закріплення в законодавстві Швейцарської Конфедерації та дозволяє партіям використовувати залишкові голоси своїх виборців, для того, щоб вплинути на результат виборів і розподіл місць [24, с. 180]. У 20 кантонах, де діє пропорційна виборча система, що дозволяє більш точно відобразити співвідношення політичних сил під час виборів [25, с. 250], політичні партії діють спільно з метою отримання додаткових місць у Національній раді: політичні партії об'єднуються в коаліції за допомогою об'єднання виборчих списків [24, с. 182]. Формування електоральних коаліцій зумовлено такими факторами: 1) чим більше політичних партій в коаліції, тим більша кількість залишкових голосів буде об'єднана і тим більше додаткових місць отримає коаліція в цілому; 2) для того, щоб підвищити шанси політичної партії на отримання додаткових місць на виборах, у коаліцію повинні входити рівні за впливом політичні партії [11, с. 622].

Вибори до Національної ради 2015 р. відбулися на фоні міграційної кризи в Європі. Напередодні виборів 9 вересня 2015 р. Національна рада прийняла поправки до закону про притулок («за» – 135 голосів, «проти» – 53). Рада кантонів прийняла поправки 35 голосами «за» («проти» – 5).

Зміни були спрямовані на прискорення процедури надання притулку та надання безкоштовної юридичної допомоги шукачам притулку. Передбачалося, що 60% процедур щодо надання притулку завершувались б менше, ніж за 140 днів (а не як раніше, в середньому за 700 днів). Швейцарська народна партія (SVP-UDC) виступила проти цих змін, заявивши, що буде ініціювати референдум, і підтримала посилення прикордонного контролю. Лідер «Вільної демократичної партії. Ліберали» (FDP) Ф. Мюллер закликав до співробітництва з Європейським Союзом для врегулювання міграційної кризи. Інші основні партії, включаючи Соціал-демократичну партію Швейцарії/Соціалістичну партію Швейцарії (SP-PS), зосереджувались на таких соціальних питаннях, як підвищення заробітної плати, доступне житло та пенсійна реформа [26].

За результатами виборів до Національної ради, що відбулися 18 жовтня 2015 р., Швейцарська народна партія (SVP-UDC) здобула 32,5% голосів виборців (65 із 200 мандатів). SVP-UDC виявилася найсильнішою партією в 60% округів. Стійкий опір SVP-UDC змогли чинити лише деякі бастиони швейцарського католицизму (кантони Вале, Юра, Люцерн), в яких традиційно лідируючі позиції займає Християнсько-демократична народна партія Швейцарії (CVP-PDC). А ось ліві, перш за все Соціал-демократична партія Швейцарії/Соціалістична партія Швейцарії (SP-PS), зазнали у значній кількості округів серйозних електоральних втрат, особливо, у франкомовних кантонах, де зросла підтримка «Вільної демократичної партії. Ліберали» (FDP) [27].

Рада кантонів складається з 46 членів. Від 20 кантонів обираються по два члени, а ще від 6 кантонів (колишні напівкантони): Обваль-

Таблиця 1

Урядові кабінети (1959–2015) [23]

Рік	Тип урядової коаліції	Партійний склад урядового кабінету
1959	надлишково-переможна коаліція	SP-PS + FDP-PRD + K-CSP + BGB
1963	надлишково-переможна коаліція	SP-PS + FDP-PRD + K-CSP + BGB
1967	надлишково-переможна коаліція	SP-PS + FDP-PRD + K-CSP + BGB
1971	надлишково-переможна коаліція	FDP-PRD + SP-PS + CVP-PDC + SVP-UDC
1975	надлишково-переможна коаліція	SP-PS + FDP-PRD + CVP-PDC + SVP-UDC
1979	надлишково-переможна коаліція	SP-PS + FDP-PRD + CVP-PDC + SVP-UDC
1983	надлишково-переможна коаліція	FDP-PRD + SP-PS + CVP-PDC + SVP-UDC
1987	надлишково-переможна коаліція	FDP-PRD + CVP-PDC + SP-PS + SVP-UDC
1991	надлишково-переможна коаліція	FDP-PRD + SP-PS + CVP-PDC + SVP-UDC
1995	надлишково-переможна коаліція	SP-PS + FDP-PRD + CVP-PDC + SVP-UDC
1999	надлишково-переможна коаліція	SP-PS + SVP-UDC + FDP-PRD + CVP-PDC
2003	надлишково-переможна коаліція	SVP-UDC + SP-PS + FDP-PRD + CVP-PDC
2007	мінімально-переможна коаліція	SP-PS + FDP-PRD + CVP-PDC
2008	надлишково-переможна коаліція	SVP-UDC + SP-PS + FDP-PRD + CVP-PDC + BDP
2011	надлишково-переможна коаліція	SVP-UDC + SP-PS + FDP + CVP-PDC + BDP
2015	надлишково-переможна коаліція	SVP-UDC + SP-PS + FDP + CVP-PDC

ден, Нідвальден, Базель-Штадт, Базель-Ланд, Аппенцель-Ауссерроден і Аппенцель-Іннерроден – по одному. Вибори до Ради кантонів проводяться згідно з кантональним законодавством за мажоритарною системою абсолютної більшості (англ. two-round system) у всіх кантонах (6 членів обираються в одномандатних виборчих округах, а 36 членів – у багатомандатних виборчих округах), за винятком кантонів Невшатель та Юра (4 члени обираються за пропорційною системою в багатомандатних виборчих округах) [28]. Члени Ради кантонів голосують згідно із цілями партійних програм, які можуть відповідати або не відповідати інтересам кантонів. Тільки тоді, коли існує загроза інтересам певного кантону (географічного чи мовного регіону), члени Ради кантонів долають партійні інтереси та висловлюють свою підтримку на користь інтересів кантону чи регіону, в такому випадку члени Національної ради діють так само [9, с. 154].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На підставі проведеного аналізу зроблено такі висновки: 1) доведено, що на підставі виділених індикаторів (невсенародні вибори Федеральної ради/уряду; уряд не несе відповідальності перед парламентом) систему правління у Швейцарській Конфедерації доцільно визначати як асамблейно-незалежну; 2) обґрунтовано, що приклад Швейцарської

Конфедерації зумовлює необхідність виділяти такі чотири типи конституційних і політичних систем державного правління в рамках республіканської форми державного правління: президенталізм, парламентаризм, напівпрезиденталізм і асамблейно-незалежну систему правління; 3) з'ясовано, що у 1959–2007 рр. та з 2015 р. склад Федеральної ради (уряду) визначався так званою «магічною формулою» у співвідношенні «2 + 2 + 2 + 1» (Вільна демократична партія (FDP-PRD), Християнсько-демократична народна партія Швейцарії (CVP-PDC; до 1971 р. – Консервативно-християнсько-соціальна народна партія (K-CSP), Соціал-демократична партія Швейцарії/Соціалістична партія Швейцарії (SP-PS) – по два місця; Швейцарська народна партія (SVP-UDC; до 1971 р. – Партія фермерів, торговців і громадян (BGB) – одне), а у 2008–2015 рр. у співвідношенні «2 + 2 + 1 + 1 + 1» (Соціал-демократична партія Швейцарії/Соціалістична партія Швейцарії (SPS) і Вільна демократична партія. Ліберали (FDP) – по два місця; Швейцарська народна партія (SVP-UDC), Християнсько-демократична народна партія Швейцарії (CVP-PDC) і Консервативно-демократична партія Швейцарії (PBD) – по одному). У подальших дослідженнях проаналізуємо атипові парламентські системи державного правління в рамках республіканської форми державного правління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kriesi H. The Federal Parliament: The Limits of Institutional Reform. *West European Politics*. 2001. Vol. 24. № 2. P. 59–76.
2. Lijphart A. *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, London: Yale University Press, 1999. 351 p.
3. Cheibub J. A., Przeworski A., Saiegh S. M. Government Coalitions and Legislative Success Under Presidentialism and Parliamentarism. *British Journal of Political Science*. 2004. Vol. 34. № 4. P. 565–587.
4. Elgie R. The semi-presidential one. URL: <http://www.semipresidentialism.com> (Last accessed: 25.11.2018).
5. Shugart M., Carey J. *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 316 p.
6. Зазнаев О. Атипичные президентские и полупрезидентские системы. *Ученые записки Казанского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки*. 2005. Т. 147. Кн. 1. С. 54–69.
7. Ganghof S. Bicameralism As a Form of Government (Or: Why Australia and Japan Do Not Have a Parliamentary System). *Parliamentary Affairs*. 2014. Vol. 67. № 3. P. 647–663. DOI: 10.1093/pa/gss081.
8. Ganghof S. A New Political System Model: Semi-Parliamentary Government. *European Journal of Political Research*. 2017. Vol. 57. № 627. DOI: 10.1111/1475-6765.12224.
9. Belser E. M. The Swiss Ständerat: a Model of Perfect Bicameralism. *Perspectives on Federalism*. 2018. Vol. 10. № 2. P. 152–181.
10. Bächtiger A., Schwarz D., Lutz G. Parliamentary Practices in Presidentialism? A Swiss Perspective on Governance in a Separation of Powers Framework. Paper prepared for presentation in the Workshop on «Parliamentary Practices in Presidential Systems», at the Joint Sessions of the ECPR, Nicosia, Cyprus, April 25–30, 2006. URL: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/908b4441-065d-40f2-8542-76f5aaf243ee.pdf> (Last accessed: 25.11.2018).
11. Bochler D. Who gains from apparentments under D'Hondt? *Electoral Studies*. 2010. Vol. 29. № 4. P. 617–627.
12. Vatter A. Swiss consensus democracy in transition: a re-analysis of Lijphart's concept of democracy for Switzerland from 1997 to 2007. *World political science review*. 2008. Vol. 4. No. 2. DOI: <https://doi.org/10.2202/1935-6226.1042>.
13. Klöti U. Consensual Government in a Heterogeneous Polity. *West European Politics*. 2001. Vol. 24. № 2. P. 19–34.

14. Ladner A. Political Parties // Klöti U. et al. Handbook of Swiss Politics. Zürich: Neue Zürcher Zeitung Publishing, 2007. P. 309–334.
15. Pilotti A. Parliamentary Opposition in Non-Parliamentary System: Continuities and Changes in Switzerland since 1990s. Paper prepared for presentation in the Panel «Parliamentary Opposition in Europe» at the 7th ECPR General Conference – Sciences Po, Bordeaux, September 4–7, 2013. URL: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/6b1f8b5a-db1c-40f9-beb8-66452fad1c2e.pdf> (Last accessed: 25.11.2018).
16. Stojanović N. Party, Regional and Linguistic Proportionality Under Majoritarian Rules: Swiss Federal Council Elections. *Swiss Political Science Review*. Vol. 22. № 1. P. 41–58.
17. Elgie R. A Fresh Look at Semipresidentialism: Variations on a Theme. *Journal of Democracy*. 2005. Vol. 16. № 3. P. 98–112.
18. Литвин В., Романюк А. Концептуалізація і теоретична дистинкція понять «форма державного правління» та «система державного правління» у політичній науці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Сер. 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. Вип. 20: збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 3–12.
19. Литвин В. Атрибути та різновиди напівпрезидентської системи правління в Європі: інституційно-процесуальний і політично-поведінковий аспекти: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 636 с.
20. Система державного управління Швейцарської Конфедерації: досвід для України / уклад. Л.В. Примаченко; за заг ред. Ю.В. Ковбасюка, С.В. Загороднюка. К.: НАДУ 2011. 56 с.
21. Switzerland's Constitution of 1999 with Amendments through 2014. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Switzerland_2014.pdf?lang=en (Last accessed: 25.11.2018).
22. Гирко Т. Новая «магическая формула» швейцарского правительства. *Наша Газета*. 9.12.2015. URL: <http://nashagazeta.ch/news/politique/20816> (Last accessed: 25.11.2018).
23. Döring H., Manow P. Parliaments and governments database (ParlGov): Information on parties, elections and cabinets. *Cabinets in Switzerland*. URL: <http://www.parlgov.org/explore/che/cabinet/> (Last accessed: 25.11.2018).
24. Тарнавская М. Избирательная система Швейцарской Конфедерации: определение результатов выборов. *Вестник МГИМО-Университета*. 2014. № 2(35). С. 178–183.
25. Баглай М. Конституционное право зарубежных стран. М.: Норма: ИНФРАМ, 2012. 1088 с.
26. Switzerland. Election for National Council. October 18, 2015. Parline database on national parliaments. Inter-Parliamentary Union. URL: http://archive.ipu.org/parline/reports/2305_E.htm (Last accessed: 25.11.2018).
27. Нгуэн Д-К., Жабер С. Парламентские выборы в Швейцарии 2015 года в цифрах / перевод И. Петров. *Swissinfo.ch*. 27.10.2015. URL: <https://www.swissinfo.ch/rus/politics/%D0%BF%D0...D1%85/41733110>
28. (Last accessed: 25.11.2018).
29. Election for Swiss National Council. October 18, 2015. ElectionGuide. International Foundation for Electoral Systems (IFES). URL: <http://www.electionguide.org/elections/id/2732/> (Last accessed: 25.11.2018).